



Araştırma Makalesi | Research Article

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 21.02.2022

Makale Kabul | Accepted: 30.04.2022

Atf | Cite as: Fuzuli Bayat, “Tarihten Günümüze Bir Manipülasyon ve Kitle Aldatma Aracı Olarak Siyasî Mit”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), Haziran 2022, s. 1-23.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1076618>

TARİHTEN GÜNÜMÜZE BİR MANİPÜLASYON VE KİTLE ALDATMA ARACI OLARAK SİYASİ MİT

Fuzuli BAYAT* 

Öz

Çağdaş dünyanın mit-yaratma yollarından biri olan siyasî mitler uzun tarihi geçmişine bakmaksızın, XX. yüzyılda, özellikle Birinci ve İkinci Cihan savaşlarından sonra daha da gelişerek yeni bir değer kazanmıştır. Siyasî mitlerin temelinde varlığını koruyan mitik olanla tarihin veya mittarihin paradigmatik değerini uzak geçmişle beraber aynı zamanda daha çok yakın geçmişte aramak lazımdır. Ayrıca her bir siyasî mitin gerçek tarihi bağlamı vardır. Dünyanın kutuplaşarak iki kampa ayrılması, postkolonyal dönemin başlaması, onun arkasınca Doğu blokunun dağılması, Sovyetler Birliği'nin çökmesi, yeni bağımsız cumhuriyetlerin kurulması siyasî mitlerin işlevsizleşmesine neden olmuştur. Küreselleşme, turuncu inkılaplar, siyasî atmosferi daha da karmaşık hâle getirmiştir. Kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi siyasî mitlerin yaygınlık kazanmasına sebep olmuş, iç ve dış düşman imajı oluşturmakla siyasî mitin aktüalitesi daha da artmıştır. Siyasî mit, hâkimiyetin meşruluğunu garanti altına almanın en etkili yoluna dönüşmüştür.

Siyasî mitlerin oluşumunda kitle iletişim araçlarının manipülasyon rolünü oynadığı, tarihsel süreç içinde gelişerek yeni değerler kazandığı araştırmanın asıl amacıdır. Bir diğer amaç siyasî liderin karizmasının oluşturulmasında ve etnik karşı durmaların toplumu kontrol altında tutmakta rolünü belirtmektir.

Toplumu manipüle etmenin etkili aracı olan siyasî mitlerde ulusu kurtaran siyasî lider imajı yaratmak için eski tarihi ve mitolojik kahramanlara başvurulur. Yeni siyasî lider miti oluşturmak için eski kurtarıcı hükümdar ve kahraman prototip rolünü oynar. Böylece siyasî lider miti ve hem de etnik mit, kitle bilincini canlı tutmak için iktidarların elinde ideolojik bir vasıtaya çevrilmiş olur.

Bu yazıda mit ve tarih ilişkisi bağlamında, siyasî mitlerin tarihi olayları yansıtması ve onu kendi lehine çevirmeğe çalışan iktidar veya muhalefetin rolü, kurtarıcı lider ve etnik bağlamlı siyasî mitler araştırma konusudur.

Anahtar kelimeler: Siyasî mit, Etnik mit, Mit ve tarih, Mittarih, Mityaratma.

* Prof. Dr., AMEA. Folklor Enstitüsü Bölüm başkanı, fuzulibayat58@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0811-5852

THE POLITICAL MYTH AS A TOOL OF MANIPULATION AND MASS DECEPTION FROM HISTORY TO PRESENT

Abstract

Political myths, which are one of the ways of mythmaking of the contemporary world, regardless of their long historical background, in the 19th century, especially after the First and Second World Wars, it developed further and gained a new metaphor. It is necessary to look for the paradigmatic value of mythistory, which stands on the basis of political myths, in the recent and distant past. Also, each political myth has its real historical context. The polarization of the world into two camps, the beginning of the postcolonial period, the disintegration of the Eastern bloc after it, the collapse of the Soviet Union, and the creation of new independent republics have led to the functionalization of myths in the political arena. Globalization, the orange revolutions have further complicated the political atmosphere. The rapid development of mass media has caused political myths to become widespread, and the actuality of political myth has increased further by creating the image of internal and external enemies. Political myth has become the most effective way to guarantee the legitimacy of domination.

The main purpose of the research is that the mass media play the role of manipulation in the formation of political myths and gain new values by developing in the historical process. Another aim is to indicate the role of political myths in establishing the charisma of the political leader and in keeping the ethnic oppositions under control of the society.

In political myths, which are an effective tool to manipulate society, ancient historical and mythological heroes are applied to create the image of political leader who save the nation. The former savior monarch and hero plays the role of prototype to create the myth of the new political leader. Thus, the myth of the political leader, as well as the ethnic myth, was turned into an ideological tool in the hands of the rulers to keep the mass consciousness alive.

In this article, in the context of the relationship between myth and history, the political myths reflecting historical events and the role of the government or opposition trying to turn it in their favor, the savior leader and political myths with ethnic context are the subject of research.

Key words: Political myth, Ethnic myth, Myth and history, Mythistory, Mythmaking.

Giriş

Yönetici kesimin oluşturduğu ideolojik propaganda biçimi olarak siyasî mit, toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından yanlış olduğuna inanılan, ancak siyaset dünyası ve belirli bir lider hakkında anlatılan, medya aracılığıyla hızla yayılan yeni bir mit türüdür. Siyasî mitlerin temel özelliği, sadece siyasî meseleler hakkında konuşmaları, bir grup insanı kahraman olarak tasvir etmeleri ve içlerinden birini seçerek bir kahraman-kurtarıcı seviyesine yüceltmeleridir. Bugün, siyasî söylemde, özellikle medya alanında, çeşitli iletişimsel eğilimlerde yeni mitler oluşturmakla karşılaşırız ki bunlardan en önemlisi ve aynı zamanda belirsiz olanı siyasî mit meselesidir.

O zaman biz siyasî mit deyince neyi anlıyoruz? Siyasî mit, sosyo-kültürel gerçekliği değiştirme veya bir alternatif yaratma potansiyeline sahip ve ideolojik olarak değiştirilmiş özel bir kategori olarak anlaşılmaktadır. Bu soruyu yanıtlayan Henry Tudor'a göre siyasî mit, gelişmiş toplumların temel özelliği niteliğindedir ve o üç ana temel üzerinde inşa edilmiştir. Özetle Henry Tudor, soruyu aşağıdaki formda cevaplar: inanma yeteneği, gerçeklerin

karşılaştırılması, olayları dramatik şekilde öyküye dönüştürmesi¹. B. Lincoln, siyasî miti, yalnızca gerçeğin statüsüne değil, paradigmatik gerçeğin statüsüne ilişkin başarılı iddialarda bulunulan bir anlatı olarak tanımlar². Bu soruyu, Christopher Flood mitin, kutsal ve siyasal olmak üzere iki yönünü birbirinden ayırarak cevaplar. Ayrıca Flood siyasî miti “geçmiş, şimdiki veya tahmin edilen bir dizi siyasî olayın doğru bir hesabını vermeyi iddia eden ideolojik olarak işaretlenmiş bir anlatı” olarak tanımlar³. Chiara Bottici’ye göre siyasî mit felsefe ile siyaset arasındaki bağlantıyı oluşturmakla medeniyetler çatışması gibi modern olaylarla uzlaştırmayı öneren bir türdür. Diğer taraftan mit, “sürekli tekrarlama sürecine açık” olduğu için bir hikâyedir ve insanları harekete geçirmekte uyarıcılık görevini üstlenmiştir⁴. Diğer bilim adamları da bu soruya, miti anlatım türü veya bir iletişim aracı olarak cevaplamakla betimlemişlerdir⁵. Siyasî mitler, kendi politik dünyamız hakkında kendimizi yönlendirdiğimiz, hareket ettiğimiz ve hatta hissettiğimiz anlatılardır. Siyasal mit kavramı ve terimi üzerine yazılan onca makale ve kitaplara rağmen yine de bazı bilim adamları siyasî miti, ilkelliğe dönüş olarak kabul etmektedirler. Bu bilim adamları toplumun siyasî manipülasyonuna dair siyasî mitlerin yerini rasyonalizasyon ve bürokrasinin alması gerektiğini ve devletin mitler tarafından değil, akıl tarafından yönetilmesi gerektiğini ifade ederler.

Doğal olarak XX. yüzyılda siyasî mitlerin hızla artması, genellikle modern dünyanın çok da fazla kabullenmediği olaylardan biri olarak kabul edilir. En azından bu mitler totaliter rejimlerin insanlığa benzersiz bir ölçekte sefalet getirmesinin başlıca araçlarıdır. Seçilmiş ırk ya da sınıf gibi kavramları ve mitsel bir dil ve sembolik ayinler gibi kavramları etkin bir şekilde kullanan bu tür sistemler, Batı medeniyetinin ve özellikle demokrasinin üzerine kurulduğu varsayılan ahlaki normlara olduğu kadar rasyonel normlara da meydan okudu. Siyasî mit yaratmanın korkunç sonuçlarının çok canlı bir şekilde gösterildiği İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, ilahiyatçılar ve filozoflar, psikologlar ve sosyologlar, siyaset bilimciler ve tarihçiler bu gizemli gücü farklı bakış açılarından analiz etmeye çalıştılar⁶.

“Bugün siyasî mit terimi, dar anlatılar ve olay örgüleriyle sınırlı kalmamalıdır. Hatta “söylem” (discourse) bile mit ile eşanlamlı kabul edilemez. Bugün siyasî mit, göstergebilim, inançlar ve iktidar kategorileriyle ilgili yeni bir alandır. Ayrıca siyasî mitler memi⁷, sosyal

¹ Henry Tudor, *Political Myth*, Macmillan, London, 1972, s. 14-17.

² Bruce Lincoln, *Discourse and the Construction of Society. Comparative Studies of Myth, Ritual, and Classification*, Oxford University Press, Oxford, 1989, s. 24.

³ Christopher Flood, *Political Myth: A Theoretical Introduction*, Routledge, New York 2002, s. 24-26, 44.

⁴ Chiara Bottici, *A philosophy of Political Myth*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 183.

⁵ Bkz. Ernest Cassirer, *The Myth of the State*, Yale University Press, New Haven 1973; Roland Barthes, *Mythologies*, The Noonday Press, New York 2000; Harold Lasswell, *The Analysis of Political Behavior: An Empirical Approach*, Routledge & Kegan Paul, London 1966; Harold Lasswell, *Abraham Kaplan, Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, Yale University Press, New Haven, 1950.

⁶ C. A. Tamse, “The Political Myth”, *Britain and the Netherlands*, vol. 5, Some Political Mythologies, ed. J. S. Bromley and E. H. Kossman, Martinus Nijhof, The Hague 1975, s. 1.

⁷ Yunanca “mimeme”den türeyen mem ya da mème, nesiller değiştikçe, kültürel ve sosyal içeriğin bir sonraki nesle aktarılması anlamında kullanılan bir terimdir. Bu kavramı ilk defa 1976 yılında Richard Dawkins'in ortaya atmıştır.

Ezgiler, düşünceler, sloganlar, moda, mimari, mem örnekleridir. İnternet memi, İnternette veya medyada birkaç gün boyunca popüler hâle gelen bir kişi, hayvan, olay, video, nesne, resim vb. denir. Youtube, Facebook ve

medyanın bir parçası olarak insan zihninde ve medyada gerçekliği şekillendirmek için kullanılmaktadır”⁸. Siyasî mitlerin güncelleşmesi genelde XX. yüzyılda gerçekleşmiştir.

Özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, Arabistan Yarımadasında ve Balkanlarda devlet kurma çabaları siyasî paradigmayı değiştirdi ve yeni mitlerin oluşmasına sebep oldu. Siyasî mit, XX. yüzyılda, özellikle Birinci ve İkinci Cihan savaşlarından sonra daha da gelişerek yeni bir anlam kazanmıştır. Bu nedenle siyasî mitin temelinde yer alan mittarihin paradigmatic değerini hem yakın hem de uzak geçmişte aramak lazımdır. Dünyanın kutuplaşarak iki kampa ayrılması, postkolonyal dönemin başlaması, onun arkasınca Doğu blokunun dağılması, özellikle Sovyetler Birliği'nin çökmesi, yeni bağımsız cumhuriyetlerin kurulmasından sonra yeniden inşa edilen ve kurgulanan mit veya mitologem en geniş anlamda bireyin ve toplumun kendini tanımlamasının önemli bileşeni hâline geldi ve bu durum siyasî mitin geniş bir alanda işlevselleşmesine neden oldu. Küreselleşme, turuncu inkılâplar, siyasî atmosferi daha da karmaşık hâle getirdi. Kısacası mit, yeni bir ideoloji ve politika oluşumunun ana paradigması hâline geldi.

Mit, Tarih ve Mittarih Bağlamında Siyasî Mitler

Hem arkaik hem de modern mitler her ne kadar birçok bilim adamları tarafından irrasyonel, uydurma, eski çağların doğaüstü varlıkları, ilahi güçleri, kahramanları hakkında bir yaratılış öyküsü olarak kabul edilse de tarihin dışında değildir. Mit, tarihöncesi dünya görüşünün bir tezahürü olsa da bu onun tarih olmadan önceki mevcudiyeti hakkında olmayıp tarihin ruhunu yaşattığı anlamındadır. Mitle tarih ilişkisi eskilere dayanmakla beraber ilmi literatürde bu konuyla ilgili yüzlerce makale, kitap ve bildiri yazılmıştır. Bazı önemli farklarına bakmayarak mitle tarih arasındaki ilişkiyi onaylayanlarla beraber, çağdaş tarihçilerin birçoğunun miti tarihten ayırmağa çalıştıkları da bilinmektedir. Aynı şekilde mitologlar (terim R. Barthes'a mahsustur) da miti eskilerin felsefesi, ideolojisi, ilkel bilgisi olarak görmektedirler. Bu konuyla ilgili olarak R. Barthes şöyle der: “Antik olup olmamasına bakmaksızın, mitolojinin yalnızca tarihsel bir temeli olabilir, çünkü mit, tarihin seçtiği bir konuşma türüdür, muhtemelen şeylerin “doğasından” tekâmül edemez”⁹.

P. Heehs bir makalesinde bu konuyu şöyle açıklar: “mit ve tarih, genellikle karşıt açıklama biçimleri olarak kabul edilir. Her birinin yazarları diğerinin verilerine güvenmeme eğilimindedir. Modern dönemin pek çok tarihçisi, görevlerini tarihi kayıtlardan mitin tüm izlerini silmek olarak görür. Birçok mit araştırmacısı tarihin geleneksel anlatılardan daha az açıklayıcı güce sahip olduğunu düşünür”¹⁰. Küresel kapitalizmin büyümesi, bireyciliğin arttığı bir zamanda tarihin, bizim çağdaş dünyamızda mite dönüşmesi doğal karşılanmalıdır.

En bilinen akademik anlamda mit ve tarih tamamen zıt disiplinler gibi görünür. Mit ve tarih, olayların daha sonra anlatılabilecek olan birleşik öyküler halinde düzenlenmesidir. Mit,

Twitter gibi belirli web siteleri ve sosyal ağlar aracılığıyla internet fenomenleri veya internet memleri geniş kitleler arasında yayılır.

⁸ Maria Shteynman, “Political Myth and Political Glory: Shaping Media Reality”, *Russian Sociological Review*, Vol. 15, No 4, (2016), s. 109.

⁹ Barthes, s. 110.

¹⁰ Peter Heehs, “Myth, History, and Theory”, *History and Theory*. Vol. 33, No. 1 (Feb., 1994), s. 1.

hem ilkel bir zamanda ortaya çıkanların anlatısı hem de bir şeylerin kökenini açıklayan anlatılardır; tarih ise, yakın geçmişteki olayların anlatısıdır ve insan zamanında yer alan olayları içerecek şekilde düzenlenir. Bu karmaşık ilişkiler ağını niteleyici birçok açıklama da mevcuttur. İlk önce, mit tanrıların hikâyelerini, kahramanların ve ataların tarihini kapsayacak şekilde genişledikçe, mitten tarihe bir geçiş görülebilir. Bunlar daha doğru bir ifadeyle efsanevî anlatılar olarak bilinir ve kökenlerin zamanı ile yakın olayların tarihi arasındaki bir zamanda ortaya çıkar¹¹.

Mit ve tarih, geçmişe bakmanın alternatif yollarını temsil eder. Tarihi tanımlamak, miti tanımlamaktan daha kolay değildir, ancak tarihsel bir yaklaşım zorunlu olarak hem olaylar için kronolojik bir çerçeve oluşturmayı hem de tutarlı bir açıklama üretmek için rakip gelenekleri karşılaştırıp zıtlılaşımaya içerir. Özellikle ikinci süreç, geçmişin çelişen versiyonlarının kaydedilebilmesi ve değerlendirilebilmesi için yazının varlığını gerektirir. Yazının olmadığı veya okur-yazarlığın kısıtlı olduğu yerlerde, sözlü aktarım yoluyla mitlere yerleştirilmiş gelenekler, geçmiş için başlıca otorite kaynaklarını oluşturabilir¹². Otorite oluşturacak kaynaklar sadece geçmişle sınırlı kalmayıp siyasî mitin de temel veri tabanını oluşturur.

Genellikle modern bilim mit ve tarih ilişkisini karşıt açıklama tarzı olarak kabul etse de mittarih anlayışının olduğunu da unutmamak gerekir. Mittarih, tarihin mite veya mitin tarihe karşı olmasının aksine mit ile karışık tarih; tarihin mitolojik bir versiyonudur. Joseph Mali, *Mittarih* adlı eserinde¹³ tarih yazımındaki bu en eski tartışmayı yeniden canlandırmaktadır. J. Mali'nin de yazdığı gibi mittarih fenomeni, Herodot'tan Machiavelli'ye Scott, Burckhardt, Michelet ve Kantorowicz'e kadar devam eden bir geleneğe sahiptir. Mit ve tarih arasındaki geleneksel karşıtlığa karşı çıkan yazar, bunun yerine ikisini uzlaştıran ve mitin kişisel ve toplumsal kimliklerin inşasında oynadığı önemli rolü kabul eden bir tarih yazımını savunur. Tarih yazımının görevi, bu kurguları tarihsel gerçekliğe nasıl geçtiklerini ve şekillendirdiklerini göstererek onları ortadan kaldırmak değil, aydınlatmak olduğu öne sürülür. Mali, modern tarihçiliği yeniden tanımlar ve onu daha eski "mittarih" kavramı ve geleneğiyle ilişkilendirir.

Mittarih kitabında gelinen sonuç, mitlerin tarihi yarattığı kanaattir. Yazara göre mitler, masal, yalan veya hata anlamına gelmez. Mitler sadece kendimiz hakkında anlattığımız hikâyelerdir. Kim olduğumuzu, bizden olmayana ve ayrıca onlardan neden nefret ettiğimizi tanımlar. Bu anlamda, mit ve onun modern tezahürü olan tarih, bir tür gerçeği içermesi bakımından kurguya benzer, ancak evrensel veya ebedi bir gerçek değil, belirli bir grupla ilgili kolektif ve sosyal bir gerçeği içerir¹⁴. Burada bizim konumuz ilk defa mittarih

¹¹ Paul Ricoeur, *Myth: Myth and History*, 1987, <https://www.encyclopedia.com/about> (Erişim tarihi 30.01.2022).

¹² Kees W. Bolle and Richard G. A. Buxton, *Myth and History*, <https://www.britannica.com/topic/myth/The-alter-ego-or-life-index> (Erişim tarihi 30.01.2022).

¹³ Joseph Mali, *Mythistory: The Making of a Modern Historiography*, University of Chicago Press, Chicago 2003.

¹⁴ Michael Carhart, "Mythistory: The Making of a Modern Historiography", *CLIO*, vol. 34, no. 1-2, fall 2004, s. 184.

kavramını ilmi devriyeye getiren ünlü tarihçi Joseph Mali'nin tezlerini tartışmak değil, mittarih kavramına vurgu yapmaktır.

Çünkü mitolojinin malzemesi çoğunlukla olgusalıktan uzak veya kanıtlanması zor olan belgelerden oluşmuş tanrısal veya doğaüstü varlıkların efsaneleri, hikâyeleri ve masallarındır. Oysa efsanevî ve masalvarî olsa da tarihî anlatıları geçmişin gerçek insanları ve olayları ilgilendirir. Mitin anlatı alanı tanrılar ve insan varlığıysa, tarihin ilgi alanı da yalnız insan varlığıdır. Modern tarih ilminin oluşumuna kadar tarihçilerin ana kaynağı sözlü kültür – mit, efsane, şarkı, masal vb. olmuştur. Yine de eski sözlü tarih mitolojik kosmogoniyle, teolojiyle, eskatolojiyle ilgilenmez. Bugün modern dünyanın dışında kalan ilkel toplumlarda tarihin misyonunu kabile mitleri yerine getirir. Burada tarihle mit arasında önemli bir kesişimin olduğu aşikârdır.

A. Rønning'in tespitlerine göre; “Yaygın olarak kabul edilen bir görüş, mitin tarihin geçmiş bir aşamasını temsil ettiği. Bu fikir, belirli mitleri neden artık kabul etmediğimizi açıklamanın bir yolu olarak desteklenmiştir. Ancak bu bir yanılgıdır. Çoğu zaman farklı bir biçimde de olsa mitler hâlâ bizimledir. Baudrillard'dan alıntı yapmak gerekirse: `tarih, modern çağda mite dönüştü. (...) Tarih bizim kayıp referansımızdır, yani mitosumuzdur”¹⁵.

İnsan kültürünün genel diyalektik hareketi içinde mit, genellikle bazı siyasî toplulukların dengelenmesi ve ruhsal olarak birleştirilmesi rolüne sahiptir. Tarihsel olayların mitleştirilmesi, toplulukların iç uyumunu güçlendirme, böylece onları parçalanma ve asimilasyondan koruma işlevine sahiptir. Kendi başına bu rolün apriori olumsuz bir çağrışımı yoktur; aslında, her kültürün, kaçınılmaz sosyal ve kültürel değişimler sürecine sürekliliği garanti etmesi gereken tek bir ortak yöne sahip olması gerektiğinden bir zorunluluk sunar¹⁶.

Burada kısa da olsa mitlerin işlevleri ve bu bağlamda siyasî mitlerin ortaya çıkma işlev ve koşulları hakkında bilgi vermek gerekir. J. Campbell mit ve mitolojiyle bağlı kitaplarında, özellikle de *Batı Mitolojisi* adlı eserinde mitin dört işlevini belirlemiştir¹⁷:

1. Mistik İşlev: mit mistiktir, evrene bir merak ve gizem duygusu verir.
2. Kozmolojik İşlev: bilimin unsuru olup evrenin nasıl çalıştığını açıklar.
3. Sosyolojik İşlev: bize bir toplumsal aidiyet duygusu verir ve toplumsal düzene etik yasalar kazandırır.
4. Pedagojik İşlev: bize bir insan ömrünü nasıl yaşayacağımızı öğretir.

Ancak mitin; varoluşsal, epistemolojik, muhafazakâr ve sağlamaştırıcı işlevleri de vardır. Mittarih kavramı bağlamında siyasî mitlerin temel anlatılar için analitik bir çerçeve oluşturduğunu dikkate alarak aşağıdaki hedef ve referans gruplarını belirlemek mümkündür.

¹⁵ Anne Holden Rønning, “Some Reflections on Myth, History and Memory as Determinants of Narrative”, *Coolabah*, Vol.3 (2009), s. 146.

¹⁶ Branislav Stevanovic, “From Archaic to Modern (Political) Myth: The Causes, Functions and Consequences”, *Facta Universitatis*, Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History Vol. 7, No 1 (2008), s. 31.

¹⁷ Joseph Campbell, *The Masks of God: Occidental Mythology*, Vol. 3., Penguin Books, USA 1964.

A. Siyasî mitler, yönetilen toplumsal grupları hedef alır. Bu ise mitin siyasal anlam kazanmasıdır. Mitin kabul edilebilirliği siyasî beklentileri “ateşleme” yeteneğine göre değişir.

B. Siyasî Ahlak Sistemi: mit genellikle neyin iyi, kimin iyi, neyin kötü ve kimin kötü olduğunu tanımlayan bir ahlak sistemine sahiptir. Bunlar, tercih edilen siyasî davranış, en iyi yaşam biçimi, reddedilen, suçlu, ahlaksız veya hain davranışlar ve en önemlisi, hedef grubun yüzleşmesi gereken düşman veya tehdit veya meydan okumanın bazı tanımlarına çevrilir.

C. Bir Zaman Hesabı: siyasî mitler, genellikle zamanın, işlerin başlama olasılığını, sonun nasıl görüneceğini ve zamanın olası gidişatlarından birini tercih edebilir. Ayrıca siyasî mitler sorunlardan kaçınılabilir şekilde anlatılır ve sunular. Bir varsayımın diğerine tercih edilmesi, mitin ana hatlarını çizdiği ahlak sistemine bağlıdır. Bu nedenle mit, olayların kendi mitolojik anlatımına göre kozmoloji (başlangıçlar), epistemoloji (semboller), aksiyoloji (ahlak) ve zaman kronolojisi unsurlarını içerir.

D. Nedensellik ve Sorumluluk Sistemi: her siyasî mitin kendi nedensellik sistemi vardır. Bu sistem çok benzersizdir ve herhangi bir yaygın siyasî neden-sonuç ilişkisine uyması gerekmez, çünkü mitos olarak hiçbir gerekçeye ihtiyaç duymaz. Kendisine yöneltilen aşağı gerçekliğin çerçevesini benimsemesi de gerekmez. Bu nedenle, farklı mitler, aynı olgunun nedenleri ve sonuçları arasında farklı benzersiz içsel ilişkilere sahiptir.

E. İlahi Misyon: genellikle siyasî mit, hikâyesinin hedef aldığı şahıslar veya siyasi liderler için bir misyon belirtir. Ya istenen amaca ulaşmak ya da yaklaşan çöküşü önlemek için yapılması gereken eylemleri ana hatlarıyla belirtir ya da en azından kendini olayların gidişatına nasıl adapte edeceğini gösterir¹⁸.

Tarih, siyasî mitlerin doğruluğunu kanıtlamakla ilgilenirken liderler ve etnik çatışmalar hakkındaki mitleri tarihin dışına itmemez imkânsızdır.

“Mit doğası gereği zaman ve tarihle benzersiz bir ilişkiye sahiptir. Siyasî mit ve genel olarak mitler, kendi kronolojilerini dikte ettikleri için zaman kronolojisinin dışında yer almaları anlamında tarih dışı/zaman dışı olarak kabul edilebilir. Tüm bunlara rağmen farklı kronolojilerin varlığı miti tarihin veya zamanın dışına atmaz. Mit, tarihseldir ya da tarihsel değildir şeklinde bir değerlendirme yapılamaz, çünkü mitler sadece kendi tarih hikâyelerini anlatırlar. Mit, tarihin dışında durur ve kendi kronolojisini çizer. Sonuç olarak, böyle bir kronoloji başka bir kronoloji tarafından değerlendirilemez. Çünkü mit bu konuda temel referanstır”¹⁹.

En önemlisi de arkaik toplum insanı ile modern insan arasındaki en büyük farkın bu sonuncu için tarihin karakteristik özelliği olan gerçek zamanın ve mekânın, gerçek olayların arkaik insan için bir olgu olmamasıdır. Mitler tarih/zaman dışıdır, çünkü hiçbir şeyin öncesinde veya dışında algılanamayacağı başlangıçlar ve kökenler hakkında hikâyeler içermekle beraber aynı zamanda tarihsel ve zamansal kronolojiler için açıklamalar sunmaya da müsaittir. Mit sadece geçmiş ve olayların nasıl başladığını anlatmakla kalmaz, bu

¹⁸ Ramy Magdy, “Mythos Politicus: A Theoretical Framework for the Study of Political Myths”, *Athens Journal of Mediterranean Studies*, Vol. 6, No. 2, April 2020, s. 167-168.

¹⁹ Magdy, s. 158.

başlangıç hikâye ile geleceğin nasıl görüneceğini de belirler. En derin temelinde mit, en üstün gerçeklikten, tüm evrenin özünden ve fenomenlerinin gerçek anlamlarından bahseden tarih ötesi bir hikâyedir²⁰.

Mittarih, eskiyle yeniye, geçmişle geleceği birbirine bağladığından ve mitik hükümdarların modern çağda yeni anlamlarını özümlediğinden siyasî mitlerin yaranmasında yapı taşı rolünü üstlenir. R. Magdy, siyasî mitlerin oluşmasında eski Mısır örneğinden yola çıkarak meseleyi açıklığa kavuşturur. Çünkü siyasî mitoloji zengin bir alandır. Temel olarak siyasî tarihin mit yaratmayı nasıl formüle ettiğini ve mitin politik eylemleri nasıl etkilediğini inceler. Aslında böyle bir konu tek bir makalede veya bir kitapta mükemmel bir şekilde ortaya konulamaz. Yine de, mit/tarih/siyaset ilişkisini anlamak istersek, ana tanımlarını, özelliklerini, yaklaşımlarını, koşullarını ve işlevlerini tanıtmak, üstlenilmesi gereken zorunlu bir görevdir²¹.

Mittarih bağlamında böyle bir çalışma mitolojik düşünce tarzının bilimsel ve rasyonel düşünce tarzına karşıt olduğunun yaygın olarak hissedildiği XVII. yüzyılın sonlarından beri, bilim adamlarını sistematik olarak bu konuya yöneltti. Örneğin Babil, Mısır, Hint, Greko-Romen, Germen ve Yahudi-Hıristiyan mitleri incelenmeye çalışıldı. XIX. ve XX. yüzyıllarda araştırmalar, Afrika, Amerika, Avustralya ve Asya uygarlıklarının mitolojisine kadar genişletildi. Sonuç, insan algısı ve zekâsının doğası, dil ve dinin işlevleri ve sosyal davranışın kapisleri ile ilgili yeni soruları ve hipotezleri teşvik etmeye kadar genişledi²².

Modern siyasî mitler Ortadoğu, Asya, Afrika, Avrupa vb. medeniyetlerin tarihi faktografisini ve mitolojik olgusunu yeniden gündeme getirmekle ortaya çıktı. Mittarih, siyasî mitin ilham kaynağı oldu. Ne yazık ki mittarihin yerini alan siyasî mitler muhafazakârlık bataklığına yuvarlanmış, toplumu rejimin mevcut siyasî çerçevesine hapsedmiştir. Mittarihin geniş özgürlük davası dar siyasî amaçlara uygun hâle getirilmiştir. Bu ise zamanla özgürlükçü bakışların dinî ve mistik nitelikli siyasî mitlere dönüşümüdür²³

M. Eliade mitin tarihle bağlantısını ve mitin tanımını yaparken şöyle bir sonuca varır:

“Genel olarak denilebilir ki, antik toplum tarafından deneyimlenen mit, (1) doğaüstü varlıkların eylemlerinin tarihini oluşturur; (2) bu tarihin kesinlikle doğru (gerçeklikle ilgili olduğu için) ve kutsal (doğaüstü olanın işi olduğu için) kabul edilir; (3) mitin her zaman bir “yaratılış”la ilişkili olduğu, bir şeyin nasıl var olduğunu ya da bir davranış kalıbının, bir kurumun, bir çalışma tarzının nasıl kurulduğunu anlatır, bu nedenle mit, tüm önemli insan eylemleri için gerekli paradigmayı oluşturur; (4) miti bilmekle kişinin şeyin “kökenini” bildiğini ve dolayısıyla onları istediği zaman kontrol edip manipüle edebileceğini, bu “dış”, “soyut” bilişle ilgili bir şey olmasa da, bilginin, kişinin miti ya törensel olarak anlatarak ya da doğruladığı ritüeli gerçekleştirerek “deneyimlediği” bir

²⁰ Stevanovic, s. 29-31.

²¹ Magdy, s. 55.

²² Tamse, s. 1-2.

²³ Tamse, s. 2-3.

bilgidir; (5) birinin miti, hatırlanan ya da yeniden canlandırılan olayların kutsal, yıkıcı gücü tarafından şu ya da bu şekilde ele geçirilip, bir anlamda “yaşadığı” bilgisidir”²⁴.

Buradan anlaşıldığı kadarıyla mittarih kavramının ortaya çıkması, zamanla mitin ve tarihin özelliklerinin yaklaştırılmasıyla mümkün olmuştur.

Mit Yaratma Aracı Olarak Siyasî Mitler

Mitik çağın eskilerde kalması, ilmi-teknoloji devrin başlaması ile mit ölmez, aksine yeni bir oluşumla var olmaya devam eder. Yeni mit yaratıcılığı, siyasî mitlerin oluşumu, etnik ağırlıklı manipülasyona dayalı bir mit sistemi ortaya çıkar. Siyasî mit de yeni yaratılan mitler veya mitologemler gibi her zaman birilerinin icadıdır. D. Mihaylov’a göre “Siyasî mit de bir gerçeklik olarak kabul edilir, ancak arkaik mittekiyle aynı kesinlik ve derinlikte değildir. İdeolojik oluşum açısından düşünürsek, siyasî mit gerçekten de birileri tarafından oluşturulmuştur. Öyle ya da böyle, siyasî mit birileri tarafından yaratılır ve ancak o zaman -önce olası bir gerçeklik, sonra da -açık bir gerçeklik olarak algılanır”²⁵.

Bazı bilim adamlarının genel görüşüne göre, siyasî mit, sadece siyasî konularla ilgilenir ve her zaman bir grup insanı kahraman veya başkarakter olarak kullanır²⁶. Siyasî miti, geçmişin, şimdiki zamanın ve tahmin edilen gelecek zamanın olaylarının gerçek bir temsili olduğunu iddia eden, sosyal grup tarafından ana özelliklerinde doğru olarak algılanan ideolojik bakımdan işaretlenmiş bir anlatı türü olarak yorumlayanlar da vardır²⁷. Siyasî mit sosyal gerçekleri yansıtmaya da ona ışık tutan bir anlatıdır²⁸. Siyasî mit bir toplumsal grubun politik koşullarına ve deneyimlerine önem veren ortak bir anlatı üzerine kurulu bir çalışmadır²⁹. Siyasî mit, siyaset hakkında kesinlikle doğru bir hikâye olduğunu iddia eden bir anlatıdır, ayrıca olayların nasıl başladığına, herhangi bir hedef gruba ve yargı kriterlerine dair bir açıklamaya sahiptir³⁰. Siyasî mit, siyasî hedeflere ulaşmak için kullanılan bir anlatı türüdür ve iktidar mücadelesidir yani iktidarın meşrulaştırılmasıdır³¹. Siyasî miti kafa karıştırıcı gerçekleri ve olayları düzenlemeye ve yorumlamaya izin veren, kolektifin şimdiki ve gelecek vizyonunu yapılandıran, inançlara dayanan statik bir imaj gibi görenler de vardır³². Siyasî mitin gerçeği yansıtmadığı ve onu açıklamaya çalışmadığı³³, ancak insan kitlelerinin kolektif bilincini ve davranışını kontrol etmek için tasarlandığını savunanlar da yok değildir³⁴.

²⁴ Mircea Eliade, *Myth and Reality*, Translated from the French by Willard R. Trask. Harper & Row, Publishers, New York and Evanston 1963, s. 18-19.

²⁵ Denis Mihaylov, “Političeskaya Mifologiya: Problema Opredeleniya Struktura i Funktsii”, *Vestnik VGU*, Seriya: Filosofiya, No. 2, 2010, s. 121.

²⁶ Tudor, s. 20-34.

²⁷ Flood, s. 17-22.

²⁸ Stefan Arvidsson, *Style and Mythology of Socialism: Socialist Idealism*, Routledge, New York 2017, s. 43.

²⁹ Chiara Bottici and Challand Benoit, *The Myth of The Clash of Civilizations*, Routledge, New York, 2010, s. 152.

³⁰ Magdy, s. 155-178.

³¹ Avtandil Tsuladze, *Političeskaya Mifologiya*, Eksimo, Moskova 2003, s. 56.

³² Andrey Kolyev, *Političeskaya Mifologiya*, Logos, Moskova, 2003, s. 34.

³³ Andrey Toporkov, “Mifi i Mifologiya XX vv. Traditsii i Sovremennoe Vospriyatie”, *Čelovek i Obščestvo: Poiski, Problemi i Reşeniya*, 1999, <http://www.ruthenia.ru/folklore/toporkov1.htm> (Erişim tarihi 21.12.2021).

³⁴ Yuriy Şaygorodskiy, *Politika: Vzaimodeystvie Realnosti i Mifa*, Znannya Ukraini, Kiyev 2009.

W. Lippmann'a göre biliş süreci, yeninin algılanması, henüz bilinmeyen bir fenomeni, sabit bir genel formül altında bir olguyu mekanik olarak uydurma, özetleme sürecidir. Bireysel ya da toplumsal bilincin derinliklerinde tutulan mit, sembol, arzu edilen gerçek, imkânsız olanlar vs. aslında mümkün olabilecekler gibi sunulur. Bir efsane, bir sembol, bir kişinin veya bir halkın kendini aldatmasının yanında bireysel veya toplu bir gönüllülük sürecinin yanılmasıdır³⁵. L. Vasileva'nın da aktardığı gibi W. Lippmann, kamuoyunun oluşumunda duygusal ve irrasyonel faktörlerin rolünü ve önemini kanıtlamayı başardı. Klişelerin, mitlerin ve tarihi olayların evrensel önemini meşrulaştırdı. İnsan eylemlerinin doğrudan ve açık bilgiye değil, bireyin kendisinin çizdiği veya bir başkasından aldığı "resimlere", mitolojik imgelere, klişelere dayandığını itiraf etti. Bu "resimlerde" dünya gerçek, düzensiz olandan farklıdır; kategorilere ayrılmıştır ve kategorilere etiketler atanmıştır. Bu iç dünya öznel ve güvenilmezdir, ancak görünürdür, sabittir, içinde gezinilebilir ve hareket edinilebilirdir. Ona göre bu hükümler, kamuoyunun oluşumunda medyanın yerinin tanımını etkilemektedir. Bir efsanenin, sembolün, klişenin istikrarı, bir etikete, bir önyargıya dönüşmelerine katkıda bulunur, çünkü dünyayı algılayan bir kişi "sonsuzluğu kucaklayamaz". Dünyanın çeşitliliğinin üstesinden gelen bir kişi, yalnızca klişelerinin algılamayı beklediğini algılar. Bu, yeninin içindeki tanıdık olanı tanımanın, onu yeni bir tanıdık hâline getirmenin yaratıcı sürecidir. Yetişkin eğitimcilerin deneyimine hâkim olmakla birincil sosyalleşme sürecinde başlar ve yaşam boyunca devam eder. Mitlerin, sembollerin, stereotiplerin yayılması, kök salması ve toplumsal senkronizasyon böyle gerçekleşir. "Toplumsal gerçeklik" olarak bilinen tüm sistemleri kapsayan, ana mit ve stereotipe kadar kanıt ve kesinlik karakterini kazanırlar³⁶.

Böylece toplum üzerinde psikolojik etki yaratmağı amaçlayan propagandanın temelini –eski mitler, klişeleştirme, yanıltıcı klişeler oluşturmaya yardımcı olan diğer unsurlar, kitle bilincinin teknoloji yönetimi vb. oluşturur. Tarihi gerçekler, tarihi kurtarıcı kahramanlar siyasî mitin oluşumunu sağlayan unsurların başında yer alır.

Mitik ve tarihi olay ve kavramının zenginliği ve gücü, iletişim kanallarında yayınlanan metinlere yansır. Bunlar aracılığıyla, dış dünya, grubun algılama yetkisi vs. ortak mittarih sistemleri, klişeler ve benzeri imgeler üzerinden paylaşılan metinlerde kendi gerçekliğini bulur. Mittarihin örneklemeyle koruyucu duygusal tepkiler şekillendirilir, değişime karşı dayanıklılık ve direnç oluşturulur. W. Lippmann, mevcut soruna standart olmayan bir çözüm varyantı önermektedir: Temel mesele, demokratik bir toplumun üzerine kurulduğu kamuoyunun nasıl oluşturulacağıdır. Yazara göre bu bağlamda asıl sorun, "kamuoyunun toplumda oluşmasının ve etkisinin nasıl sağlanacağı ve bunun hem devlette hem de siyasette makul ve rasyonel olarak değerlendirilmesi ve incelenmesi"dir³⁷. Bu durumda manipülâtör, belirli inanç ve tutumları insanların zihnine dâhil ederek, sosyal deneyimden bağımsız olarak alıcının gerçeğe karşı tutumunu değiştirme fırsatına sahip olur.

³⁵ Walter Lippmann, *Obşestvennoe Mnenie*, Perevod s Angliyskogo T. V. Barçunova, İnstitut Fonda Obşestvennoe Mnenie, Moskova 2004, s. 257-258.

³⁶ Lyudmila Vasilyeva, *Mifotvorçestvo I Mifologizatsiya v Peçatnih SMİ: Retrospektiva I Sovromennost*, Doktorskaya Dissertatsiya, Sankt-Peterburg 2017, s. 71-72.

³⁷ Lippmann, *Obşestvennoe Mnenie*, s. 258.

Siyasî manipülâtör, kitleleri ideolojik baskı altında tutmak için mit ve tarihten yararlanır. Eskilerin yaşadıklarından ve mitik olaylardan, insanları tanrısal olanlara ve tanrısal düzene inanç ruhunda eğitmek için yararlanılır. Bu bağlamda siyasî mit modern insanı rejime inanç ruhunda tutmak için oluşturulur. Nihayetinde siyasî mitler, diğer kültür ve bilgi aygıtı gibi kitlelerin bilincine görünmez bir şekilde yerleştirilir ki, bu da çoğu insanın manipülâsyonun varlığından habersiz olduğu anlamına gelir. Bununla da iktidar kitleleri belli bir amaca yönlendirmek için muazzam bir güç kazanır.

Lippmann, mit oluşturma ve mitologemlerin yardımıyla kitlelerin ideolojik olarak tabi kılınma olasılığını belirtmekle siyasî mit fenomenini incelemeye yönelik kendi tutumunu şöyle kanıtlar: “Mitler, insanları itaatkâr tutmak için yaratılır. Mitler, bir kültür ve bilgi aygıtı olarak hissedilmeden kitlelerin zihinlerine enjekte edildiğinde büyük bir güç kazanır, çünkü çoğu insan devam eden manipülâsyonun varlığından şüphelenmez.”³⁸ Lippmann’ın mitten kastettiği siyasî mitlerdir, çünkü insanları yönlendiren manipülâtörler otoritelerdir, “siyasî seçkinler”in kendileridir. Siyasî mit, sadece yöneticilerin toplumu empoze etmek aracı olmayıp hem de onların kitlelere belirli anlamlar “uygulamak” fırsatı vermekle, onları siyasî rakiplerinin prestijini azaltmağa yönlendirmektir. Aynı şekilde güçlü muhalefet de siyasî mitlerin yardımıyla mevcut iktidarın tüm olumsuzluklarını topluma ulaştırmağa amaçlar.

Devreye giren manipülâsyon teknolojilerinin özellikleri, türleri ve uygulanma yolları hakkında Herbert Schiller, sürdürülebilir sağlam temel oluşturan beş tür siyasî mit tanımlar:

1. Bireysellik ve kişisel tercih miti;
2. Tarafsızlık miti;
3. İnsan doğasının değişmezliği miti;
4. Sosyal çatışmaların, hoşnutsuzlukların olmadığı miti;
5. Medya çoğulculuğu miti³⁹.

H. Schiller’e göre siyasî manipülâsyon, insanların siyasî bilinçleri ve davranışları üzerinde örtülü bir kontrolün yanı sıra onları kendi çıkarlarına karşı hareket etmeye zorlamanın en etkin bir biçimidir. Bu süreci gerçekleştirmenin temel araçları hiç kuşkusuz siyasî mitlerdir. Toplumda siyasî mitlerin varlığı, kamu bilincini etkileme sürecini büyük ölçüde kolaylaştırır. Onun siyasî mit alanına getirdiği en önemli kavram “bireycilik ve kişisel seçim miti”dir. Schiller’in kitabını inceleyen L. Carltrill’in belirttiğine göre:

“Schiller’in öne sürdüğü bireycilik miti ve kişisel seçim, özgür konuşma, her erkeğin başkan olabilmesi vb. ideallerle ilgilidir. Gerçek şu ki, yukarı doğru hareketlilik istatistiksel olarak nadirdir, serbest girişim sistemi büyük işletmelere fayda sağlar, ancak görüşlerini, düşüncelerini dünyaya iletme fırsatına sahip olan kişiler değil medyadır. Tarafsızlık miti bizi medyanın nesnellğine inanmaya yönlendirir - örneğin, haberlerin tarafsız bir şekilde bildirilmesi, toplumsal huzursuzluğun nesnel olarak bildirilmesi önerilmektedir. Bu mit bizi eğitim, hükümet, bilim gibi toplumsal

³⁸ H. Schiller, *Manipulyatorı Soznanie*, Perevod s Angliskogo V. M. Pogastina, Mısl, Moskova 1980, s. 42.

³⁹ Vladimir Verhoglazenko, “Obşestvennoe Soznanie kak Obyekt Manipulyatsii”, *Jivaya Psihologiya*, Nauçno-Praktičeskiy Jurnal, T. 2, No. 3 (2013), s. 238.

kurumların ihtiyaçlara, baskılara ve önyargılara yanıt olarak bireyler gibi işlemediğine, ancak bir şekilde “bunun üzerinde” olduklarına ve nadir bulunan bir adanmışlık atmosferinde kamu yararına çalıştıklarına inanmamıza neden olur. Ancak Schiller’in öne sürdüğü tüm bunlar yanlış kavramlardır”⁴⁰.

Günümüzde, mit yaratma sorunu giderek daha alakalı hâle gelmektedir. Mitler, insan yaşamının tüm alanlarına nüfuz eder; sanatta, politikada, reklamcılıkta, bilimde vb. Özellikle yeni mitlere geniş bir alanda rastlamak mümkündür. Modern mit veya mitologem ontolojik statüsünü değiştirerek yeniden doğar. Geçmişte, arkaik dönemde mit, gerçekliği anlamak için naif bir girişim idiyse, şimdi mit, modern kültürün önemli bir gerçekliği hâline gelmiştir. Mit, toplumu yönetmenin etkili bir aracı olarak görülür; seçmenlerin davranışlarını etkilemek için mitlerin kullanılması siyasî hedeflere ulaşmanın yollarından biridir, mitler, ideolojik süreçte ve propagandada aktif olarak kullanılır; sosyal iletişim ve reklamcılıkta marka yaratırken; kitle bilincinin manipülasyonunda mitolojik yöntemler de kullanılmaktadır. Ch. Bottici’ye göre bir ideolojinin siyasî bir mit oluşturabilmesi için iki koşulun karşılanması gerekir. İlk olarak, fikirler dizisi bir anlatı biçimini dramatik bir şekilde ortaya konan bir dizi olay örgüsünü almalıdır. Ancak, tüm ideolojiler bu özelliği paylaşmaz. Örneğin ideolojiler bir anlatıdan ziyade bilimsel bir teorinin yapısına sahip olabilir⁴¹.

Siyasî mit/mitoloji kavramının ortaya çıkmasını, modern toplumlarda sadece ideolojiyle bağlamak doğru değildir. Siyasî mit, politik gerçeklere ilişkin bilgileri temel almakla sembolleri, mitleri, efsaneleri ve bunlara ilişkin inancı siyasal bilincin dönüştürülmüş bir biçimi olarak kullanır. Siyasî mitler, birçok yönden arkaik mitlere benzer ve bilginin yerini alan bir duygusal-duyusal genetiğe sahiptir. Olayları kendi tarzında yorumlayan mit ve mitologemleri, onların nedenlerini ve katılımcıların rollerini ayırt eder. Tarihsel mitler, geçmişin olaylarını ve hareketlerini anlatan mitlerdir. Bundan başka istismlara son veren, gelenekleri yeniden inşa eden kahraman liderler hakkında mitler de vardır. Bununla birlikte, siyasî mitlerde önemli farklılıklar vardır:

Birincisi, siyasî mitler, mevcut politik duruma uygulamayı somutlaştırır, İkincisi, siyasî mitler, genellikle propagandacı karakter tarafından yürütülür ve belli bir ideolojiyi içerir, Üçüncüsü, siyasî mitler, genel miti gerçek, yani tarihsel olarak algılamaya çalışan kitle bilinci tarafından rasyonelleştirilir⁴².

Siyasî mit yaratmanın iki yolu vardır - kendiliğinden ortaya çıkma (örneğin, yüce bir fikir için coşkunun bir ifadesi olarak) ve toplumda belirli bir ruh hali yaratmak için mitik entrikaların amaçlı bir şekilde yayılması. İkinci varyantta, mit önce bireysel bilinçte ortaya çıkar ve daha sonra kolektifleşerek kamu bilincinin bir gerçeği hâline gelir. Siyasî mit, seçimlerin, hükümet ve parti programlarını teşvik eden, başarıya olan inancın, amaçlanan planlara ve hedeflere ulaşma gerçeğine sahip olabilir, ancak aynı zamanda son derece olumsuz, önyargılarla dolu metne izin vermez ve izin vermeyecektir. Örneğin ırkçılığı

⁴⁰ Lucie Carltrill, “The Mind Managers -A Review”, *Canadian Journal of Communication*, Vol. 3, No. 2, 1976, s. 16-17.

⁴¹ Chiara Bottici, “Myth”, *Political Concepts A Critical Lexicon*, 2014, s. 10.

⁴² Yuliya Balahanovskaya, “Otličitelnie Osobennosti Političeskoj Mifologii”, *Filosofiya, Sotsiologiya*, No 3, 2015, s. 189.

onaylayan ve ona karşı olası protestoları felç eden aşırı ırkçı münhasırlık mitine yol açmaz⁴³. Siyasî mit, kendi içinde tarihsel ve mitsel özellikleri barındırmakla bütün zamanlarda aşırıcılıktan kaçmıştır.

Siyasî Mitlerin Oluşumunda Kitle İletişim Araçlarının Rolü

Kitle iletişim araçları siyasi mitlerin popülerlik kazanmasında önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Özellikle totaliter ve otoriter rejimlerin çökmesinden sonra medyanın rolü hızlı bir şekilde artım gösterir. L. Vasilyeva, post Sovyet mekânında medyanın rolünün güçlenmesini Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle açıklar. Çünkü Sovyetler Birliği'nin çöküşü önemli değişikliklere yol açtı. Radyo, televizyon ve bilgisayar tekniklerinin artan rolü ile “kitle iletişim araçları” terimi ortaya çıktı. Bu da:

“Politik bağlamda semantik öneme sahip bilgilerin yazılı ve elektronik medya, kurum ve kuruluşlar, ayrıca gayri resmi kanallar aracılığıyla iletilmesi anlamına gelir. Kitle iletişiminin ve kitle iletişim araçlarının sınırsız ve çok yönlü olanakları, bireylerin ve bir bütün olarak toplumun zihninde bir mit yaratmak, onların çevredeki gerçekliğe ilişkin algılarını değiştirmek için mevcut hükümetler tarafından kabul edilmiştir. Yazılı basının önemli bir özelliği olan siyasî mit oluşumuna ilişkin mit kavramını anlama kapsamlı bir çalışma, bilgi, siyasal olaylar ve medyada mit yaratma olayı arasındaki iletişim mekanizmasının açığa çıkarılmasıyla mümkündür. Bütün bunlar, siyasî mitlerin oluşturulması sırasında ortaya çıkan mitolojik sorunları; iletişim zincirindeki siyasî bilgi alışverişini, kitle iletişim olgusunu anlamaya yönelik teorik yaklaşımların analizini, karmaşık ve çok yönlü bir kurumu taşımak için tasarlanmış olanları belirlemeden yapılamaz”⁴⁴.

Galina Melnik, “kitle iletişimi” terimini “teknik iletişim kanalları ve işaret sistemleri aracılığıyla büyük sosyal grupların özel bir iletişim biçimi” olarak tanımlar⁴⁵. Böyle bir durumda, iletişimci, topluluk üyeleriyle doğrudan veya medya aracılığıyla iletişim kurar. Siyasî mitler de esas olarak medya aracılığıyla yayılır ve toplumu siyasî, kültürel ve ideolojik bakımdan yönlendirmeyi hedefler. Siyasî mit insanları yalnızca manipüle etme aracı olarak bir ideoloji biçimidir.

Kitle iletişiminin siyasî süreçler üzerindeki etkisi kavramının teorik temeli, ünlü Amerikalı sosyolog ve gazeteci W. Lippmann'ın eserlerinde ortaya konulmuştur. İlk olarak 1922'de yayımlanan ve daha sonra tekrar yayımlanan kitabında Lippmann, yeni mitler oluşturma sürecinde siyasî mitlerin rolünün neler olduğunu teorik olarak şekillendirmiş oldu⁴⁶. Bu bilim adamına göre siyasî mitlerin ortaya çıkmasının temel nedeni, siyaset dünyasının toplumun çoğunluğu tarafından bilinmemesi, erişilemez olması ve orada olanların toplumun bilinç alanının dışında baş vermesidir. Lippmann'a göre göremediklerimiz ve siyaset dünyasında nelerin olup bittiği hakkında bizi bilgilendiren kitle iletişim araçlarıdır. Dolayısıyla siyasî mit yaratma toplumu kontrol altında tutmak araçlarından biridir. Kitle iletişim ve enformasyon, toplum üzerinde doğrudan etkiye sahiptir,

⁴³ Balahanovskaya, s. 189-190.

⁴⁴ Vasilyeva, s. 65-66.

⁴⁵ Galina Melnik, *Massovaya Kommunikatsiya kak Faktor Politicheskogo Vliyaniya*, Avtorereferat Dissertatsii, SPB, 1998, s. 12.

⁴⁶ Bkz. Walter Lippmann, *Public Opinion*, Free Press Paperbacks, Published by Simon and Schuster, 1922.

insanları siyasî süreçler ve bu süreçlerin konuları hakkında bilgilendirir. Ve sonuçta kaçınılmaz olarak, ön yargıların etkisi altında toplumda belirli bir kanaat oluşur, hâkimiyetin meşrulaştırılması garanti altına alınmış olur.

Medya, siyasal rejimin tepesindeki ideologların topluma verdiği mesajları, rejimin siyasal paradigmasının gerektirdiği biçim ve yönde değiştirerek halk arasında her türlü tepkiyi veya beğeniye uyandırmayı planlamaktadır. Medyanın yardımıyla, herhangi bir bilgi ve propaganda, insanların zihnine belli klişeler, davranış standartları, sosyal mitler ve siyasî yanılsamalar sistemi şeklinde sokulur. Medyadaki politik stereotipler yeni bir mitos biçimi olarak hareket etmekte ve siyasî mit kavramı ortaya çıkmaktadır. Medyanın etkisiyle toplumda “gönüllü aldatılmak isteyen” yeni bireyler oluşturulur. Medya aracılığıyla yayılan metinlerde yeni mitlerin ve stereotiplerin oluşturulması, toplumsal gruplar içinde daha belirgin özellik kazanır. İktidarın siyasî emelleri, istekleri, beklentileri, ortak mitler ve klişelerin yardımıyla grup üyelerinin veya toplumun beynine lehimlenir. Sonuçta ortaya siyasî amaçlı siyasî mitler çıkmış olur.

Antroposentrik⁴⁷ paradigmanın amacı, insan doğasının ve sosyal ön koşulların, kültürel ve manevi koşulların kendi gelişimi ve kendini geliştirmesi, manipülasyon ve özellikle teknolojik manipülasyon yoluyla dönüşüm mekanizmasının tanımlanmasıdır. Antroposentrik paradigmlar, kitle iletişimini izleyicinin zevklerine, tercihlerine ve ihtiyaçlarına göre yönlendirir. Kitle iletişim araçları da kullanma sürecinde insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için inşa edilir⁴⁸. Ancak bu veriler Sovyetler sonrası oluşan cumhuriyetler, postkolonyal ülkeler için geçerli değildir, çünkü oralarda toplumun değil iktidarların tercihi ön plandadır.

L. Vasilyeva bu konuya değinerek şöyle der:

“Siyasî mitolojinin kitle iletişim yoluyla uygulanmasının iki paradigmasından bahsedebiliriz: - Medya merkezli ve insan (antroposentrik) merkezli. Medya merkezli paradigma, kitle iletişiminin izleyici üzerindeki bilgi etkisi ve yanlışlığın oluşumu sorununa asıl dikkatin verildiği monolojik özne-nesne etkileşiminin yönünü temsil eder. Antroposentrik paradigmanın amacı, insan doğasının ve sosyal ön koşulların, kültürel ve ruhsal koşulların dönüşüm mekanizmalarını ve insan gelişimi ve kendini geliştirme araçlarında bilinci ve davranışı etkilemek için manipülasyon stratejilerini ve teknolojilerini tanımlamak ve tasvir etmektir. Antroposentrik paradigmlar, kitle iletişimini izleyicilerin zevklerine, tercihlerine ve ihtiyaçlarına göre yönlendirir ve kitle iletişim araçlarını kullanma sürecinde ihtiyaçlarını karşılamaya dayanır”⁴⁹.

⁴⁷ Antroposentrizm, Yunanca ánthrōpos, “insan”; ve kéntron, “merkez”, kelimelerinden türeyip insanın evrendeki merkezi veya en önemli varlık olduğu inancıdır. Terim, insan-merkezcilik ile birbirinin yerine kullanılabilir. Antroposentrik bir bakış açısıyla, insanoğlu doğadan ayrı ve ondan üstün olarak görülür ve diğer varlıklar (hayvanlar, bitkiler, mineraller vb.) insanların kullanması için kaynaklar olarak görülür. Kısacası antroposentrik görüş 1. insanı evrenin en önemli varlığı olarak kabul etmek, 2. dünyayı insani değerler ve deneyimler açısından yorumlamak olarak algılanır.

⁴⁸ Carltrell, s. 22.

⁴⁹ Vasilyeva, s. 90-91.

Ayrıca “değişmeyen insan doğası miti”, toplumun yetersizliklerinin ortaya çıktığı, şiddetin patlak verdiği, yoksulluğun görünür hâle geldiği zamanın mazeretidir. Herbert Schiller bu konuyu şöyle özetler:

“İnsan doğası olarak görülen şey, nihayetinde insanların davranış biçimini etkiler, yaptıkları gibi davranmaları gerektiği için değil, kendilerinden bu şekilde davranmalarının beklendiğine inandıkları için”, aynı şekilde “sosyal çatışmanın yokluğu miti” de medyanın kişisel şiddete karşı toplumsal çatışmayı ele almaktaki isteksizliğine dikkat çekmektedir. Televizyon, saatte yarım düzine cinayet haberleri sunabilir, ancak barış yürüyüşleri ve işçi anlaşmazlıkları (grevler hariç) gibi faaliyetler, eğer varsa, çok az yer kaplar. Bu ise elit kontrolün, sosyal gerçekliğin atlanmasını veya çarpıtılmasını gerektirir”⁵⁰.

Yani medya aracılığı ile bireysel olumsuzluklara rağmen toplumsal çatışma, ekonomik kriz belirtileri, pahalılaşma vb. yoktur imajı oluşturulur. Arkasınca o, “medya çoğulculuğu”nda TV kanallarının çokluğuna değinir, insanın istediği kanalı seyretmek imkânının olduğunu, önümüzde çok sayıda dergi ve gazete bulunduğunu anlatır, bizi, aralarından seçim yapabileceğimiz gerçek bir bilgi bolluğuna ve röportaja sahip olduğumuza inanır olarak görür ve tüm bunların aslında kendimizi kandırdığımızı öne sürer⁵¹.

Mite bir iletişim aracı olarak baktığımızda siyasetin de mit gibi iletişimsel bir süreç olduğu anlaşılır. Bu bakımdan kitle iletişiminde siyasî mücadele aracı olarak kullanılan siyasî mitin yardımıyla politikacılar, modern toplum üzerinde muazzam bir etkiye sahip olurlar. İletişim kanalları aracılığıyla yayın yapma sürecinde yeni bir siyasî mit yaratmak, sosyal sistemleri modernize etmek ve işlevsel özellikler açısından onlardan farklı olmamak öncelikli rol oynamaktadır. İletişim kanalları, siyasî mitleri ve gerçekliğin sosyo-politik gelişimine alternatifleri izleyicilerine sunmakla siyasî alandaki olayları ve süreçleri belirli bir bilgi düzeyi ile donatır. Ayrıca üretilen siyasî mitlere erişim sağlamak işi de kolaylaştırılır.

Toplumsal Kriz ve Kurtarıcı Lider Miti

Toplumsal krizi yönetmek ve lider imajı yaratmak için birkaç çeşit mitoloji kavramından yararlanır. Bunlar: Mutlak (sonsuz) mitoloji, ebedi mitler, ulusal mitler, siyasî mitler, mit teknolojileri vb. Mutlak mitoloji, herhangi bir mitin gelişmesinde arzu edilen bir standarttır, varoluşunun en yüksek noktasıdır. Bazı çekincelerle bu mitolojiye siyasete uygulandığı şekliyle örnek olarak totaliter ve otoriter rejimleri, özellikle de mutlak devlet ideali için çabalayan Sovyet rejimini getirmek mümkündür. Diğer taraftan mutlak mit kavramını sonsuz mitler adlandırmak mümkündür. Sonsuz mitler aslında pratik olarak insan aklının ve ruhunun hemen hemen tüm tezahürlerinde bulunur. En önemlisi de bu tür mitlerin herhangi bir etkiye tabi olmamasıdır. Bir de ebedi mitler vardır ki her zaman arketipsel özellik gösterirler. Ebedi mitler genel arketipsel zıtlıkları, örneğin İyi ve Kötünün savaşını, Kahraman ve Anti-Kahraman arasındaki karşıtlığı vb. gösterir. Ebedi mitler insanın zihinsel yapılarına derinden gömülü olduklarından her zaman vardır. Siyasî mit yaratmakta diğer mit kavramlarından daha çok ebedi mitlerden faydalanılır. Mesela bu tür mitler, siyasî teknoloji uzmanlar tarafından toplumun bilinçaltını etkilemek için aktif olarak kullanılmaktadır.

⁵⁰ Herbert I. Schiller, *The Mind Managers*, Beacon Press, Boston 1973, s. 17.

⁵¹ Schiller, *The Mind...*, s. 20.

Ulusal mitlerde lider imajı, mite ustaca uyum sağlamakla ülkeyi kurtaran ve kahramanlık gösteren bir tür karaktere dönüştürülür. Bilinçaltında var olan ebedi mitle ulusal miti kullanmakla siyaset sahnesine çıkarılan liderin halk arasındaki popülaritesinin artması kaçınılmazdır. Ve nihayet özel siyasî mitolojinin, genellikle gerçek tarihsel, sosyal veya kültürel temellere dayandığını söylemek gerekir. Bununla birlikte, bazen hiç var olmayan olayları anlatan mitler ve yanılsamalar da yaratılır. Bu tür mitler, politikacıların genellikle propaganda için kullanılan belirli pragmatik hedeflere ulaşmalarına yardımcı olur. Eylemdeki mit yanılsaması aynı anda hem yüceltir hem de dehşete düşürür. Nazi ideologlarının, Aryan ırkının seçilmişliği hakkındaki mitleri veya Alman propagandasının istismarlarını aktif olarak destekleyen Goebbels tarafından icat edilen “kurt adam” (Werwolf) çeteleri hakkındaki mitlerini hatırlamak yeterlidir. Mit yanılsamasının kullanımı, her şeyden önce manipülatif karakter taşır⁵².

Gerçek siyasî hayatın kademeli olarak farklı bir sanal alana girdiği bir durum var ve biz bu gerçekliğin simülasyonunu artık gözlemleyebiliriz. Bu yeni gerçekliğin ana yayıncıları medyadır. Siyasî bir kahramanın imajı, siyasî kültürün önemli bir unsuru hâline gelir. Politikacının bir tanımı var. Bu tanımdan hareketle siyasî lider, nüfusun büyük bir bölümünün çıkarlarının ifade edilmesinde, güvenini kaybedenlerin ve yoksulların savunucusu olarak hareket eder. Liderin toplumdaki rolü üç aşamadan geçer: Birincisi, lider – “arkadaş”tır, eşitler arasında ilktir; ikincisi, lider – “babadır”; üçüncüsü, lider – “kral”dır⁵³. Bu dost lider, baba lider ve kral lider toplumun siyasî yapısına, yönetim şekline göre belirlenir, liderin siyasî nüfuzu hakkındaki mitler de duruma göre oluşturulur.

“Siyasî gazetecilikte ‘mit’ teriminin kullanılması, genellikle yazarın, iktidarda olan çevrelerin olaylar hakkında çarpıtılmış bilgiler sunarak kamuoyunu etkilemeye yönelik başarılı girişimlerinin arkasındaki gerçeği ortaya çıkarma arzusunu yansıtır”⁵⁴. Siyasî lider hakkında oluşan mitler, kısmen de olsa politik gerçeklikle doğrudan bir bağlantı içindedir. Siyasî lider mitleri en azından toplumun geldiği sosyo-ekonomik veya etnik kriz olaylarının hallinin, işaret edilen liderle gerçekleşeceğini haklı çıkarmak için tasarlanmıştır. Bu durumda yukarıda işaret ettiğimiz üç tip liderden biri ortaya çıkar.

Doğu blokunun dağılması, Sovyetler Birliği’nin çökmesi, XXI. yüzyılda turuncu inkılaplar, pandemi, etnik ve dinsel çatışmaları körüklemek, soykırımlar, otoriter rejimlere karşı itirazlar, hakkını talep edenleri terörist adlandırmalar (Kazakistan’daki son olaylar), dış güçler tarafından tetiklenme ve finanse edilme miti (genelde post Sovyet cumhuriyetlerinde muhalefet partileri için kullanılan mit) vb. yaşanan toplumsal dönüşümler dünyanın siyasî ve ekonomik manzarasını değiştirmiştir. Tüm bunlar kimlik krizi olan toplumlarda siyasal sistemin krizi olarak yorumlanabilir. Bu kriz genellikle, mitler olmadan yaşama imkânını yitirmiş olan ulusal dünya görüşünün kriziyle ilişkilendirilir. Etnik yaşam biçiminin, dünya görüşünün kademeli olarak kamusal alandan ayrılmasıyla toplumsal alan kısmen de olsa özgürleşmiştir. Doğal olarak kamusal bilincin ulusal arketiplerle ilişkisini tanımlayan yeni semboller ve ritüeller icat edilmeye başlandı. Bunlardan en etkili olanı da siyasî lider miti

⁵² N. İ. Berezina, “Mif kak Politiceskiy İnstitut: Problemy Opredeleniya”, *Filosofii Prava*, No. 1, 2005, s. 65.

⁵³ Balahanovskaya, s. 190.

⁵⁴ Ttayana Kozireva, V. A. Slobodçikova, “Dualističnost Politiceskogo Mifa”, *Vestnik Yugorskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vıp. 1(44), 2017, s. 72.

oluşturmaktır. Siyasî lider miti, krizi kendi lehine yöneltmek isteyen iktidarlar ve siyasî elitler için bir manipülasyon aracıdır. Ayrıca siyasî lider miti toplumu vaatlerle kandırılmanın birçok alternatifleri arasında öne çıkan en etkili vasıta. Çünkü insan, doğası gereği seçim ağırlarını, sorumlulukları taşımak eğiliminde değildir. Bu nedenle de toplum aldanmağa gönüllüdür.

A. Toporkov'un da yazdığı gibi:

“Totaliter mitler, sıradan insanın ona nasıl yaklaşmasına bakmaksızın, devletin ölçeğine kesinlikle egemen oldu. Bu mitler monolog özelliği taşımakla, iman, inanç gibi anlayışlar da gerektirmez. Kesinlikle düşmanca gördüğü eleştiriye tahammül etmez ve rakiplerinin fiziksel olarak ortadan kaldırılmasına odaklanır. Devletin ilan ettiği idealler insanların günlük yaşamıyla çarpıcı bir şekilde tutarsız olsa da totaliter mitoloji, askeri geçit törenlerinin ve kitlesel yürüyüşlerin, ulusal bayramların ve parti kongrelerinin sembolik gerçekliğinde, devasa inşaat projelerinde ve sosyalist gerçekçilik sanatında vücut bulur. Aynı zamanda, gerçekliğin devasa parçaları (örneğin, Gulag⁵⁵) totaliter mitoloji tarafından dikkate alınmadığından resmi kültür için var görünmez. Sovyet ideolojisi kendisini sadece teorik bir kavram olarak değil, tek doğru öğreti olarak görür. Karakteristik olarak, sadece Marksizmi bilmek yeterli değil, ona inanmak gerekir. Marksizme inanmamak imkânsızdır: Bu, bir kişiyi otomatik olarak “bizim” çemberinden dışlamakla onu gerçek yokluğa veya sembolik yokluğa itebilir. Marksizmin reddi, bir inanç değişikliği olarak değil, bir ihanet olarak değerlendirilir”⁵⁶.

Burada insan psikolojisi, toplumsal istek öne çıkmış olur. Nitekim insan ruhunun doğası öyledir ki, belirsiz koşullarda endişelenir ve çoğu insan anlamını bilmediği bir şeyden korkar. Bu nedenle insan hem eski mitlerde hem de siyasî mitlerde kendisine ait olayları akılcılaştırmaya ve yorumlamaya çalışır. Bu nedenle de mit genelde bilimle açıklanamayan bir yapıya sahiptir ve gerçek mitolojinin, bazen bilim dilinde açıklanamayan birçok anlamı vardır. Bu durumda daha önce de kaydettiğimiz gibi insanın kendisi aldatılmaya meyillidir ve siyasî lider mitinin ortaya çıkışı işte böyle anlarda yoğunlaşır. Çünkü bu kasıtlı aldatılma arzusu toplumda gelecek için umut yaratır.

Siyasî mitin bir lider etrafında kümelenmesi genelde onun birçok işlevinin öne çıkmasına olanak tanır.

“Siyasî mitin toplumsal işlevleri vardır. Sosyo-felsefi literatürde en sık bulunan en önemlilerini şöyle listelemek mümkündür:

⁵⁵ GULAG, Zorunlu Çalışma Kampları Genel Müdürlüğü'nün kısaltması olup SSCB NKVD'sinin, SSCB İçişleri Bakanlığı'nın, SSCB Adalet Bakanlığı'nın bir bölümüdür. 1930-1959 yıllarında gözaltı yerlerini yöneten merkeze Gulag denilirdi. Zamanla bu terim Islah Çalışma kamplarına gönderilen tüm tutsaklar için de kullanıldı. GULAG, SSCB'nin cezaevi sisteminin bir parçası olarak var oldu ve bu anlamda tarihi, ayrılmaz bir şekilde Stalin'in baskısına bağlıydı. 1930'larda ve 1950'lerde mahkûmlar tarafından zorla çalıştırmanın kullanılması SSCB'nin ekonomisinde önemli bir rol oynadı. Yeni kamplar yaratmanın amacı, Sovyetler Birliği topraklarındaki uzak ve elverişsiz yerlerin kolonizasyonu için hapis cezasına çarptırılan kişilerin emek kaynağını kullanmaktı. Büyük bir kamp ağının yaratılması, kolektivizasyon ve sanayileşmenin başlamasıyla gerçekleşti. Tarımın zorla kolektifleştirilmesi, köylülere, özellikle de onların zengin tabakaları olan Kulaklara karşı baskılara yol açtı. “Gulak” terimi aynı zamanda Sovyet hükümetine karşı çıkan veya bundan memnun olmadığı düşünülen herkesle de ilişkilendirildi.

⁵⁶ Toporkov, (Erişim tarihi 21.12.2021).

1. Kümülatif siyasî deneyimin alegorik bir biçimde depolanması, mutlak istikrar fikirleriyle ilişkilendirilmesi;
2. Bu deneyimin ideolojide, siyasî (ulusal-devlet) törenlerde ve ritüellerde yeniden üretilmesi;
3. Toplumun, bireysel sosyal grupların ve şirketlerin ve bir bütün olarak insanların arzu ve ihtiyaçlarının, arketipler düzeyinde genelleştirilmiş toplam deneyim ile korelasyonu;
4. Siyasî mitin en önemli işlevi, ülkedeki iktidar kurumlarının ve üstün iktidar sahiplerinin meşrulaştırılmasıdır. Mit, iktidarın meşruiyetinin temeli ve aynı zamanda onun koruyucusudur.”⁵⁷

Mitin, hakikatin kendisi veya en azından işareti olması, onun bu anlamının yalnızca sağduyu mantığıyla değil, aynı zamanda “doğru” ya da akademik mantıkla (logos) derin bir çatışma içinde olduğunun kanıtıdır⁵⁸. Mesela, Osmanlı Devleti’nin eksiksiz kuruluş anlatısı her ne kadar mükemmel olsa da çağdaş Türkiye Cumhuriyeti’nin Mustafa Kemal Atatürk’ün eşsiz liderliğinde yeniden inşa edilmesi siyasî mitin hükümdardan karizmatik milli lidere kaymasıdır. Azerbaycan devletçilik tarihinde I. Şah İsmail’in kuruluş mitleri önemli rol oynasa da modern Azerbaycan Cumhuriyeti’nin siyasî mit lideri M. E. Resulzade’dir. Diğer taraftan hem Atatürk hem de Resulzade’yle ilişkili siyasî mit, etnik bir düşünce sistemi üzerine oturtulmuştur. Nitekim İngiliz-Fransız-Yunan kuvvetlerinin Osmanlı topraklarını işgal etmesi, etnik bağlamda milliyetçilik ruhunun yükselmesine, Türklerin, İngiliz, Fransız, Rus, Yunan ordularına ve Rum-Ermeni çetelerine karşı ayağa kalkmasına neden olmuştur. Aynı şekilde XX. yüzyılın başlarındaki olaylar M. E. Resulzade önderliğinde Rus, Ermeni kuvvetlerine karşı yeni bir etnik mit ortaya koymuştur.

Kendisi Rus milliyetçisi ve monarşist-meşrutiyetçi olan A. Savelyev’in fikrinde, etnik mitleri yaratan siyasî ideoloji, gerçekliğin eskatolojik resmini, halkın ve düşmanın aldatmalarının bir göstergesini, düşmanın aldatmacalarının ve gizli planlarının sebeplerini ortaya çıkarır⁵⁹. Siyasî mit, halkı manüpile etmenin en etkili yollarından birini de düşman imajı oluşturmaktadır. Buna siyasal bağlamı etnik mit demek mümkündür. Etnik mitin amacı başka bir etnik gruba karşı çıkmak, biz-onlar zıtlığı bağlamında yeni düşman oluşturmaktır. Örneğin Kafkaslarda Ermeni toplumunu canlı tutmak için “Büyük Ermenistan” topraklarını “istila eden” Türkiye ve Azerbaycan düşmanlığı miti önemli rol oynamaktadır. Bu miti destekleyici diğer bir unsur da sözde Ermeni soykırımını yalanıdır ki dünya tarihinde ulusal kimliğin merkezinde duran en uzun ömürlü siyasî-etnik mittir. Bu mitler oluşturulurken hiçbir şekilde Ermenilerin ihaneti, Türklere yaptıkları mezalim, Azerbaycan’da 1905 yılından başlayan kırımlar gündeme getirilmemiştir. Dağlık Karabağ’ın tarihsel olarak Azerbaycan toprağı olması, Ermenilerin bu topraklara 1828 yılında Çarlık Rusya’sı tarafından yerleştirilmesi dikkate alınmamakla birlikte oluşturulan etnik mitler toprak ihlal eden tarafın Azerbaycan ve Türkiye olduğuna atıfta bulunur. Sonuçta Dağlık Karabağ’ı işgal eden Ermeni siyasî liderleri kurtarıcı olarak topluma sunulur. Bunun aksi

⁵⁷ Mihaylov, s. 123-124.

⁵⁸ Mihaylov, s. 125.

⁵⁹ Andrey Savelyev, *Politiçeskaya Mifologiya*, Logos, Moskova, 2003, s. 8.

olarak 2020, 27 Eylül ve 10 Kasım aylarında gerçekleşen 44 günlük Karabağ savaşını kaybeden siyasî elite düşman ilan edilir.

Bazı etnik merkezli siyasî mitler, tarih boyunca yaşanmış etno-travma sonucunda oluşturulmuştur. Azerbaycan için bu, 1905 yılında baş veren Azerbaycan-Ermeni savaşı, 1918 Bakü, Kuba ve diğer Azerbaycan şehirlerinde boy gösteren soykırım, 26 Şubat 1992 tarihinde Hocalı katliamı, Karabağ'ın işgali, Azerbaycan Türklerinin ata topraklarından Göyçe'den, Dereleyez'den, Zengezur'dan, İrevan'dan vb. yerlerden zorla sürülmesi, Ermenistan'ın etnik temizleme politikası vb. olaylarla körüklenmiştir. Ulusal merkezli mitlerin ortaya çıkışı Kanlı 20 Ocak 1990 siyasî olayları, M. Gorbaçov'un düşman olarak algılanması, ulusal kurtuluş hareketi, bilinen ve bilinmeyen kahramanlar hakkında mitlerin yaratılmasına neden olmuştur. Etnotravma, genelde siyasî lider imajını ya da bir kurtarıcı lider mitini yaratır. Topluma, tarihi misyonun taşıyıcısı olarak sunulan bu tip insanlar, toplum için hazırlanan kurgusal mitlerle desteklenir, mevcut sorunlar görmezden gelinir. Kitle iletişim araçları yaratılan siyasî miti yaymakla gerçek problemleri gizletmiş olur. Bu tip siyasî mit post Sovyet mekânı için olmazsa olmazdandır.

Gerçek veya sunî şekilde yaratılmış düşman tipleri, halkı lideri etrafında birleşmeye zorlamış, siyasî duygularını, yurtseverliklerini ve gruplaşmalarını güçlendirmiştir. Gerçek düşmanlarla savaşma fırsatı olmadığında, siyasî mit, mitikleşmiş düşmanlarla savaşmamıza izin verir. Kötü adamın rolünde, örneğin Usame bin Ladin, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, 42 Türk diplomatını öldüren Ermeni ASALA terör örgütü, DHKP/C, PKK ve Suriye kolu PYD/YPG, DAESH son dönemlerde FETÖ ve diğerleri gibi belirli kişilikler ve terör örgütleri çıkış etmektedir. Ayrıca siyasî mitler soyut kavramlar - kötü imparatorluk, radikal İslam, Avrupa ırkçılığı, kıyamet, komünizm ve diğerleri hakkında da oluşturulmaktadır.

V. Polosin, “siyasî ritüelin, herkes tarafından İvan Petroviç olarak bilinen sıradan bir kişinin pes etmesini ve ölmesini sağlamayı amaçladığına inanır. Dinde, bu ritüel ölümle sembolize edilmelidir, siyasî mitolojide, bir politikacı tarafından tanımlanan efsanevi bir prototip şeklinde sembolik bir ölüm ve diriliştir”⁶⁰. Arkaik mitin inanç kategorisi siyasî mitin sembolik işlevine, arkaik mitin ritüel yorumu, yeni mitte metne önem vermeğe dönüşmüştür.

Bir siyasî lider ya da kahraman hakkında bir mit yaratmanın en iyi bilinen yolu, toplumdaki sorunun karmaşıklığını, olumsuz duygusal kaygı ve hayal kırıklığını pekiştiren medya aracılığıyla görsel bir imajını yaratmaktır. Ardından bu sorunu/sorunları, kişisel nitelikleri ve yetenekleriyle çözebilecek bir lider miti oluşturmak gerekir. Bu durumda, olumlu ve olumsuz uyarıyı birleştirerek, sorunu çözenin hayali bir senaryosu kullanılır. Medya aracılığıyla yaratılan ve siyasî alana sürülen bir lider imajı hakkında yeni siyasî mitler yayılır. Böylece yaratılan siyasî lider mitleriyle bir yandan mevcut siyasî rejimin olumsuz yönlerinin, politik ve ekonomik sorunlarının üstü kapatılırsa, diğer yandan toplum birliğini sürdürmeyi ve en önemlisi mevcut siyasî rejimin korunmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Burada önce basit bir şekilde sorunlarla ilgili siyasî mitler yayılmaya başlar, alarm zilleri çalınır, daha sonra ikinci aşamada halkın refahını artıracı, sorunlarla baş edebilecek, kişisel nitelikleriyle odak noktasına getirilen bir lider (eski veya yeni lider) imajı ortaya çıkar.

⁶⁰ Vyaçeslav Polosin, *Mif, Religiya, Gosudarstvo: İssledovanie Politiçeskoj Mifologii*, Ladimir, Moskova 1999, s. 164.

Bu durumda, bazen toplum seçimi, hakkında mit oluşturulan lider lehine çevirmek için yapay şekilde oluşturulmuş iç ve dış görünümlü düşman imajı yaratılır.⁶¹ Demokratik hukuk devletlerinde ülkenin imajına, devletin egemenliğine, insanlığa engel olacak yabancı düşman imajı tercih edilirken, gelişmekte olan ülkeler ise iç düşman imajına odaklanılmaktadır. Tüm bunların gerçekleşmesi için medyanın fikirleri manipüle etmek imkânlarından yararlanılır.

Siyasî ve etnik mitin yoktan yaratılmasını düşünmemiz mümkün değildir. Bu tür oluşumların temelinde, prototip rolünde ilahi kelâm, doğaüstü olayların ortaya çıkması, kehanet, kozmik katstroflar, kaos vb. durmaktadır. Bilim adamlarının da yazdığı gibi kozmik drama, insan için bir rol olmadan asla anlaşılabilir. Mitte insanın rolü genellikle mitsel bir yönetici/kurucu/kahraman ve seçilmiş bir grup ya da insan şeklini alır. Bu kahraman, ilahi bir mitsel misyon aracılığıyla, ulusu kurtarmak, zorlukları yenmek, bozuk düzeni yok etmek veya yeni daha iyi düzeni başlatmak ya da toplumu yenilemek için gönderilir. Modern dönemin siyasî mitinde de lider eskinin ilahi güçlerden görev alan kurtarıcı hükümdarının yeni versiyonu olarak siyasî alana getirilir. Onun da misyonu tıpkı arkaik mit kahramanındaki gibi toplumu yeniden inşa etmektir. Mitin ulusla ilgili en belirgin özelliklerinden biri de meşruiyeti az çok karizmatik ve sistematik olmayan siyasî liderin vurgulanan rolüdür. Bu siyasî hükümdara/kahramana eşlik eden, yalnızca kahramanca zafer ve kuruluş eylemini temsil eden veya efsanevi hükümdarın ellerinden ilahi görevi alan seçilmiş insanlardır. Yani seçilen kişiler ya kurucudur ya da kurucunun takipçisidir. Her iki durumda da kahramanca ve ilahi bir göreve girişmek onun kaderindedir⁶². Bunun için her halkın tarihinde önemli rol oynamış kahramanları, hükümdar figürü örnek olarak alınır ve bu model üzerinde oluşturulan lider imajı dini ve laik, manevi ve ekonomik güçleri uyumlu hâle getirmekle ulusu inşa eder.

Mit yaratımının aslında bilinen yapılara dayanılarak oluşturulan yeni siyasî mitleri önemli bir teorik varsayımdır. Böylece, ideal bir politikacı, bir lider imajının efsanevi bir kahraman imajı üzerinde olduğu ilk bakıştan aşikâr olur. Bu durumda, toplumda yeni bir liderin siyasî veya etnik miti, bilinçaltı bir düzeyde insanlar tarafından kabul edilir. Çünkü insan zihni, kadim mitleri koruyan bir hafıza mekanizmasıdır. Her milletin kendi kahramanlık miti olmasına rağmen, siyasî lider imajının mitolojik bağlama dâhil edilmesinin bazı belirli özellikleri vardır. Bunlar daha çok mitsel zaman ve mekânın politik mekânla yer değiştirmesi, kutsal bir mit kavramının aldatılmaya meyilli bir toplumun psikolojisine uyarlanmasıdır.

Sonuç

Siyasî mit kavramının politik alana girmesi ve yaygınlık kazanması XX. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Kitle iletim araçlarının gelişmesi, çap endüstrisinin, radyo-televizyonun, daha sonra da internetin yaşamımızın her safhasına dâhil olduğu günümüzde bilgi bolluğu içinde kaybolan toplum siyasî mitlere, bu mitlerin baş aktörü olan lidere ihtiyaç duymaktadır veya bu ihtiyaç onun zihninde oluşturulmaktadır. Ayrıca kamu yönetiminde politik süreçlerin ve sosyal gelişimin kriz niteliğinde olması da siyasî mitlerin aktifleşmesini sağlamaktadır.

⁶¹ Toporkov, (Erişim tarihi 21.12.2021).

⁶² Stevanovic, s. 37; Lee C. McDonald, "Myth, Politics and Political Science", *The Western Political Quarterly*, 22 (1) 1969, s. 144; C. A. Tamse, s. 17.

Yeni mit yaratmanın temel araçlarından biri olan siyasî mitler, mittarih bağlamında toplumsal psikolojiyi etkilemekle kalmayıp, toplumu manipüle etmekle mevcut sorunları askıya almağı veya aşmağı planlamaktadır. Toplumun manipülasyonu siyasî ve etnik mitin başlıca özelliğidir.

Mit, sadece geçmiş zamanların, tarihöncesi kültürlerin bir ürünü olmayıp bugünün en önemli kültür bilişimidir. Tarihle mitin sıkı sıkıya bağı olduğu çağlardan günümüze kadar işlevi ve rolü, yapısı ve içeriğı değışmiş, ancak varlığını koruyabilmiştir. Mit, sadeliğı ve mantıksal kayıtsızlığı ile siyasette toplumsal talep biçiminde düzenli olarak yeniden üretilir. Siyasî mit hâkimiyetin meşruluğı prensibine dayanarak yönetici elitin cephaneliğinde, toplumu yönetme mekanizmasına çevrilmiştir. Siyasî mit, şu veya bu şekilde iktidarı meşrulaştırmakla kalmamış hem de onu kutsallaştırmıştır. Somut bir gerçekliğin yerini alan sembolik gerçekler üzerine tasarlanmış siyasî mitin temel dayanağı yapay olarak oluşturulan ideolojidir. Bu bağlamda etnik mitler bir alt yapı olarak biz-onlar karşı durması bağlamında her zaman toplumu diri tutmağı amaçlamış, gerçek iç ve dış antagonist güçlerle beraber bazen de yapay düşman imajı oluşturulmuştur. Sonuçta ister siyasî mit isterse de etnik mit, iktidar ideolojisinin temel bileşeni hâline getirilmiştir. Kısacası, geldiğimiz kanaat mittarih kavramı üzerinde yaratılan siyasî mitin bir propaganda aracı olduğu varsayımıdır.

Kaynakça

- Arvidsson, Stefan, *Style and Mythology of Socialism: Socialist Idealism*. Routledge, New York, 2017.
- Balahanovskaya, Yuliya Vitalyevna, “Otličitelnie Osobennosti Politiçeskoj Mifologii”, *Filosofiya, Sotsiologiya*, No. 3, 2015, s. 189-194.
- Barthes, Roland, *Mythologies*. Selected and Translated from the French by A. Lavers. Vintage, London, 2000.
- Berezina, N. İ., “Mif kak Politiçeskiy İstitut: Problemy Opredeleniya”, *Filosofiya Prava*, No. 1, 2007, s. 61-67.
- Bolle, Kees W. and BUXTON, Richard G.A., Myth and History. <https://www.britannica.com/topic/myth/The-alter-ego-or-life-index> (Erişim tarihi 30.01.2022).
- Bottici, Chiara, *A philosophy of Political Myth*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- _____, “Myth”, *Paper Presented at the Conference Political Concepts. A critical Lexicon*, New School, 2014.
- Bottici, Chiara and Benoit, Challand, *The Myth of The Clash of Civilizations*. Routledge, New York, 2010.
- Campbell, Joseph, *The Masks of God: Occidental Mythology*, Vol. 3. Penguin Books, USA, 1964.

- Carhart, Michael. "Mythistory: The Making of a Modern Historiography", *CLIO*, vol. 34, No. 1-2, 2004, s.184-195.
- Carltrill, Lucie, "The Mind Managers - A Review", *Canadian Journal of Communication*, Vol. 3 No. 2, 1976, s. 16-22.
- Cassirer, Ernest, *The Myth of the State*, Yale University Press, New Haven, 1973.
- Eliade, Mircea, *Myth And Reality*, Translated from the French by W. R. Trask. Harper & Row, Publishers, New York and Evanston, 1963.
- Flood, Christopher, *Political Myth: A Theoretical Introduction*. Routledge, New York, 2002.
- Heehs, Peter, "Myth, History, and Theory", *History and Theory*. Vol. 33, No. 1, 1994, s. 1-19.
- Kolyev, Andrey Nikolayevič, *Političeskaya Mifologiya*, Logos, Moskova, 2003.
- Kozireva, Tatyana Viktorovna, Slobodčikova V. A., "Dualističnost Političeskogo Mifa", *Vestnik Yugorskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vip. 1(44), 2017, s. 72-76.
- Lasswell, Harold, and Kaplan, Abraham, *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, Yale University Press, New Haven, 1950.
- _____, *The Analysis of Political Behavior: An Empirical Approach*, Routledge & Kegan Paul, London, 1966.
- Lincoln, Bruce, *Discourse and the Construction of Society. Comparative Studies of Myth, Ritual, and Classification*, Oxford University Press, Oxford, 1989.
- Lippmann, Walter, *Obščestvennoe Mnenie*, Pervod s Anglijskogo T. V. Barčunova, Institut Fonda Obščestvennoe Mnenie, Moskova, 2004.
- _____, *Public Opinion*, Free Press Paperbacks. Published by Simon and Schuster, 1922.
- Magdy, Ramy, "Mythos Politicus: A Theoretical Framework for the Study of Political Myths", *Athens Journal of Mediterranean Studies*, Vol. 6, No. 2, 2020, s. 155-178.
- Mali, Joseph, *Mythistory. The Making of a Modern Historiography*, University of Chicago Press, Chicago, 2003.
- McDonald, Lee C., "Myth, Politics and Political Science", *The Western Political Quarterly*, 22/1, 1969, s. 141-150.
- Melnik, Galina Sergejevna, *Massovaya Kommunikatsiya kak Faktor Političeskogo Vliyanija*, Avtorereferat Dissertatsii, SPB., 1998.
- Mihaylov, Denis Nikolayevič, "Političeskaya Mifologiya: Problema Opredeleniya Struktura i Funktsii", *Vestnik VGU, Seriya: Filosofiya*, No. 2, 2010, s. 118-127.
- Polosin, Vyacheslav Sergejevich, *Mif, Religiya, Gosudarstvo: Issledovanie Političeskoy Mifologii*, Lodomir, Moskova, 1999.
- Ricoeur, Paul, *Myth: Myth and History*, 1987, <https://www.encyclopedia.com/about> (Erişim tarihi 30.01.2022).

- Rønning, Anne Holden, "Some Reflections on Myth, History and Memory as Determinants of Narrative", *Coolabah*, Vol. 3, 2009, s. 143-151.
- Savelyev, Andrey Nikolayevič, *Političeskaya Mifologiya*, Logos, Moskova 2003.
- Schiller, Herbert I., *The Mind Managers*, Beacon Press, Boston, 1973.
- _____, *Manipulyatorı Soznainie*. Perevod s Angliyskogo. V. M. Pogostin, A. N. Burmistenko. Mısl, Moskova, 1980.
- Shteynman, Maria, "Political Myth and Political Glory: Shaping Media Reality", *Russian Sociological Review*, Vol. 15. No 4, 2016, s. 96-113.
- Stevanovic, Branislav, "From Archaic to Modern (Political) Myth: The Causes, Functions and Consequences", *Facta Universitatis. Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, Vol. 7, No. 1, 2008, s. 25-41.
- Şaygorodskiy, Yuriy Janoviç, *Politika: Vzaimodeysvie Realnosti i Mifa*, Znannya Ukraini, Kiev, 2009.
- Tamse, C. A., "The Political Myth", *Britain and the Netherlands. Vol. 5. Some Political Mythologies*. Ed. J. S. Bromley and E. H. Kossman. Martinus Nijhof, The Hague, 1975, s. 1-18.
- Toporkov, Andrey Lvoviç, "Mifi i Mifologiya XX veka: Traditsii i Vospriyatie", *Çelovek i Obşçestvo: Poiski, Problemi i Reşeniya*, 1999, <http://www.ruthenia.ru/folklore/toporkov1.html> (Erişim tarihi 21.12.2021).
- Tsuladze, Avtandil Mihayloviç, *Političeskaya Mifologiya*, Eskimo, Moskova, 2003.
- Tudor, Henry, *Political Myth*, Macmillan, London, 1972.
- Vasilyeva, Lyudmila Alekseyevna, *Mifotvorçestvo i Mifologizatsiya v Peçatnih SMİ: Retrospektiva i Sovromennost*, Doktorskaya Dissertatsiya, Sankt-Petersburg, 2017.
- Verhoglazenko, Vladimir Nikolayevič, "Obşçestvennoe Soznanie kak Obyekt Manipulyatsii", *Jivaya Psihologiya, Nauçno-Praktičeskiy Jurnal*, T. 2, No. 3, 2013, s. 235-256.